

ROBERT TABASZEWSKI*

PRAWNE ASPEKTY HONOROWANIA
I POSŁUGIWANIA SIĘ PAPIESKIMI ORDERAMI
I ODZNACZENIAMI W POLSCE

Legal aspects of honouring and using papal orders and decorations in Poland

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie genezy oraz prawnych aspektów honorowania, a także nadawania i posługiwania się papieskimi odznaczeniami w Polsce. Analizie poddano regulacje prawne ukształtowane w wyniku reform Piusa X z 1905 r., Pawła VI z 1966 r. i Jana Pawła II z 1993 r. Przepisy te zestawiono z utartą praktyką papieską, zwyczajami międzynarodowymi oraz polskim ustawodawstwem. Uznano, że obecnie ukształtowany, skomplikowany system odnacenowy Stolicy Apostolskiej przeszedł głęboką ewolucję. Wykładni poddano polskie przepisy rangi konstytucyjnej i ustawowej, uzależniające otrzymanie papieskich znaków zaszczytnych, jako odnacenów zagranicznych, od uprzedniej zgody wyrażonej przez prezydenta RP. Wykazano, że obecnie, w odróżnieniu od czasów komunistycznych, polskie przepisy uznają papieski system odnacenowy bez żadnych wyłączeń i ograniczeń podmiotowych, przedmiotowych i funkcjonalnych. Również praktyka polityczna jest życzliwa nadaniom papieskim, co wyraża się m.in. w zasadzie pierwszeństwa papieskich odnacenów przed odnacenami innych państw. Wymieniono również najważniejsze zasady posługiwania się papieskimi znakami zaszczytnymi w Polsce.

Słowa kluczowe: ordery i odznaczenia papieskie; polityka odnacenowa; Stolica Apostolska; Order Św. Sylwestra

Abstract: The goal of the article is to present the origin and the legal aspects of honouring, as well as awarding and using papal decorations in Poland. It

* Dr, Katedra Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: robert.tabaszewski@kul.pl. ORCID 0000-0002-7737-0056.

analyses the legal regulations formed as a result of the reforms implemented by Pius X in 1905, Paul VI in 1966 and John Paul II in 1993. These regulations are compared with the established papal practice, international customs and Polish legislation. It is claimed that the present complicated honours system of the Holy See has undergone a profound evolution. The Author interprets the Polish constitutional and statutory provisions which make the receipt of papal decorations as foreign honours subject to prior consent of the President of the Republic of Poland. It has been shown that currently, contrary to the communist times, the Polish regulations recognize the papal honours system without any subjective, objective and functional exceptions and limitations. Political practice is also favourable to papal awards, which is reflected for example by the priority of papal decorations over those from other states. Finally, the article also enumerates the most important rules of using papal honours in Poland.

Key words: papal orders and decorations; honours policy; Holy See; Order of St. Sylvester

1. WPROWADZENIE

Papieski system odznaczeniowy to jeden z najstarszych i najbardziej kompleksowych zespołów norm regulujących honorowanie zasług, cnót i wybitnych osiągnięć. Odznaczenia papieskie przyznaje się podmiotom posiadającym tzw. zdolność orderową za szczególne zasługi: cnoty i rycerskość położone dla chwały i rozwoju (łac. *gloria et progressio*) Kościoła Katolickiego, osoby Ojca Świętego, Stolicy Apostolskiej, a do 1929 r. również dla Państwa Kościelnego¹. W obrocie prawnym funkcjonuje wiele szlachejnych znaków zaszczytnych, jednak tylko część z nich jest ściśle związana z osobą Ojca Świętego². Od wieków normy zawarte w statutach i przywilejach papieskich stanowiły wzorzec dla systemów odznaczeniowych innych państw katolickich, w tym dla systemu I i II Rzeczypospolitej.

Bogactwo i nieprzebrana liczba norm, jak również częściowe pokrywanie się systemów odznaczeniowych: papieskiego i krajowego, szczególnie w krajach o bogatych tradycjach odznaczeniowych, takich jak Polska, może stanowić pewną trudność w odczytaniu zasług dla znamienitych

¹ Noonan 1996, 196.

² Begni, Grey, Kennedy 1914, 512–517.

osób honorowanych odznaczeniami papieskimi³. Jest to zagadnienie relewantne prawnie, ponieważ wielu spośród uhonorowanych, którzy uzyskali przywilej posługiwania się papieskimi orderami i odznaczeniami, to wybitni obywatele RP. Z aktem nadania za czyny, które warto upowszechniać i propagować, niejednokrotnie związane były również przywileje dla nadanego, w tym przystąpienie do Kapituły, elitarnego gremium, do którego w przeszłości przyjmowano tylko osoby pochodzące z najznamienitszych rodów. Stąd też, również z uwagi na brak aktualnych opracowań, które uwzględniałyby reformy systemu orderowego wprowadzone przez Pawła VI w 1966 r. i Jana Pawła II w 1993 r., celem tego artykułu będzie przedstawienie papieskiego systemu odznaczeniowego oraz analiza i interpretacja najważniejszych regulacji prawnych Stolicy Apostolskiej dotyczących honorowania i nadawania odznaczeń papieskich obywatelom państw obcych, w tym obywatelom polskim. Poprzez dokonanie wykładni i legalnej interpretacji tych przepisów oraz ich zestawienie z przepisami prawa krajowego: rangi konstytucyjnej i ustawowej, rozwiązane również zostanie zagadnienie formalno-prawne, jakim jest miejsce odznaczeń papieskich w polskim systemie odznaczeniowym.

2. PAPIESKI SYSTEM ODZNACZENIOWY I JEGO SPECYFIKA

Jednoznaczne uchwycenie momentu narodzin papieskiego zwyczaju nadawania znaków zaszczytnych jest niezwykle trudne⁴. Rozwój papieskiego systemu odznaczeniowego jest bowiem funkcją wielokrotnej reformy Kapituł Orderowych i innych podmiotów uprawnionych do nadań beneficjum, jako nagrody za obronę wiary chrześcijańskiej⁵. Większość autorów wiąże powołanie kapituł orderowych z powstającymi od wczesnego średniowiecza *Militia Aurata*, czyli oddziałami uzbrojonych mnichów, a następnie wyspecjalizowanymi Zakonami Rycerskimi, broniącymi chrześcijaństwa. Jednym z pierwszych odznaczeń był żeński Order Siekiery (hiszp. *Orden del Hacha*), znak zaszczytny, ustanowiony w 1149 r. przez Ramóna Be-

³ Jakubowski 2016, 190; Jakubowski 2017, 113.

⁴ Noonan 1996, 196; Łoza, Bieńkowski 1928, 7.

⁵ Gigilewicz, Stachowiak 2010, 726.

renguera, hrabiego Barcelony⁶. Powstał on w celu upamiętnienia oswobodzenia Katalonii spod panowania muzułmańskiego przez oddział kobiet uzbrojonych jedynie w topory i siekiery.

Rozwój systemu odznaczeniowego w Państwie Kościelnym determinowała potrzeba honorowania bohaterskich czynów oddziałów, *Militia Aurata* stojących na straży dworu papieskiego przed zagrożeniami zewnętrznymi⁷. Kolejny etap stanowiły nadania odznaczeń dla osób zasłużonych w obronie chrześcijaństwa położonych na polu dyplomacji i nauki⁸. Początkowo ten ekskluzywny przywilej wyróżniania i honorowania zasług był zastrzeżony wyłącznie dla Ojca Świętego. Następnie w drodze przywileju bywał przekazywany poszczególnym Zakonom: od 1048 r. Suwerennemu Rycerskiemu Zakonowi Szpitalników Świętego Jana (Zakon Maltański), a od 1099 r. Rycerskiemu Zakonowi Grobu Bożego w Jerozolimie⁹. Pomimo upływu czasu większość z odznaczeń przyznawanych przez te Zakony pozostaje pod ochroną papieską¹⁰. Do tej kategorii należy m.in. Order Grobu Świętego (wł. *Ordo Equester Sancti Sepulchri Hierosolymitani*), ustanowiony w 1496 r. przez papieża Aleksandra VI w związku z utworzeniem Zakonu Bożogrobowców¹¹.

Obecnie ukształtowany system odznaczeniowy podlegał wielokrotnym reformom. Najważniejsze zostały przeprowadzone za pontyfikatów: Piusa X w 1905 r., Pawła VI w 1966 r., a także Jana Pawła II w 1993 r. Normy dotyczące nadawania, przyjmowania i posługiwania się papieskimi honorowymi znakami zaszczytnymi są liczne i rozproszone i wynikają z przepisów prawa oraz indywidualnych decyzji Ojca Świętego¹². W wielu sytuacjach zastosowaniu podlegają również normy prawa krajowego, zwyczaj

⁶ Taras 2011, 37–40.

⁷ Zob. Cieński 1950, 5.

⁸ Gigilewicz, Stachowiak 2010, 726.

⁹ Przywilej ten został następnie przekazany: Zakonowi Ubogich Rycerzy Chrystusa i Świątyni Salomona (Zakon Templariuszy); Zakonowi Świętego Jakuba od Miecza oraz Zakonowi Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie. Zob. Duran 1995, *passim*; Gigilewicz, Stachowiak 2010, 726; Szwagrzyk 1971, 168; Szreniawski 2006, 438–453.

¹⁰ Szwagrzyk 1971, 168.

¹¹ Zob. Tabaszewski, Jakubowski 2013, 13.

¹² Zob. Rock 1913, 211.

międzynarodowy, a przede wszystkim utarta praktyka, w tym przepisy protokołu dyplomatycznego i kodeksów orderowych właściwych dla miejsca zamieszkania osób honorowanych przez Ojca Świętego. Stan ten potwierdzają art. 41–42 konkordatu z dnia 11 lutego 1929 r. zawartego między Królestwem Włoch i Stolicą Apostolską, jak również przepisy wielu innych umów międzynarodowych i porozumień bilateralnych, w tym tych zawieranych z Polską¹³.

Zgodnie z zasadą precedencji na system odznaczeń papieskich składają się: ordery, odznaczenia w formie krzyży i medali, a także medale jubileuszowe¹⁴. Obecnie wszystkie odznaczenia nadawane przez Ojca Świętego można podzielić na cywilne i wojskowe, przyznawane duchownym i osobom świeckim, zarówno katolikom, jak i niekatolikom, wyróżnia się również odznaczenia jednostopniowe i wielostopniowe¹⁵. Najważniejszymi znakami zaszczytnymi są ordery: Order Najwyższy Chrystusa (wł. *Ordine Supremo del Cristo*), Order Złotej Ostrogi – Straż Złota (wł. *Ordine dello Speron d'Oro – Milizia Aurata*), Order Ojca Świętego Piusa (wł. *Ordine Piano*), Order Świętego Grzegorza (wł. *Ordine di San Gregorio Magno*), Order Świętego Sylwestra Papieża (wł. *Ordine di San Silvestro Papa*)¹⁶.

Poza orderami w papieskim systemie odznaczeniowym funkcjonują również krzyże i medale¹⁷. Najwyższym jest Krzyż *Pro Ecclesia et Pontifice* (wł. *Croce pro Ecclesia et Pontifice*), czyli „Dla Kościoła i Papieża” ustanowiony 17 lipca 1887 r. przez papieża Leona XIII Listem Apostolskim *Quod Singulari Dei Concessu* dla upamiętnienia jubileuszu jego kapłaństwa¹⁸. Odznaczenie to jest nadawane zarówno duchownym, jak i świeckim: mężczyznom i kobietom, w celu potwierdzenia rzeczywistych

¹³ Zob. Mezglewski, Misztal, Stanisław 2011, 133–138; Feigenblatt 2020, 315; Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską podpisany dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

¹⁴ Zob. Begni, Grey, Kennedy 1914, 518–519; Cieński 1950, 5.

¹⁵ Noonan 1996, 196.

¹⁶ W latach 1841–1905 Order Złotej Ostrogi był połączony z Orderem św. Grzegorza. Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 529–531; Gigilewicz, Stachowiak 2010, 726; Begni, Grey, Kennedy 1914, 515; Burke 1858, 171–178; [b.a.] 1903, 3.

¹⁷ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 529–531.

¹⁸ Begni, Grey, Kennedy 1914, 515.

zasług położonych dla Kościoła i osoby Biskupa Rzymu. Pierwotnie było odznaczeniem trzyklasowym, ale po reformie Piusa X przyznawane są wyłącznie Krzyże Złote. Na insygnia Krzyża *Pro Ecclesia et Pontifice* składa się odznaka w formie krzyża, która za pontyfikatu Pawła VI została ubogacona o wizerunki świętego Piotra i Pawła. Krzyż zawieszany jest na żółto-białej wstędze¹⁹.

Spośród obecnie funkcjonujących medali najważniejszym jest Medal Benemerenti (wł. *Croce pro Benemerenti*), czyli Dobrze Zasłużonym²⁰. Został on ustanowiony jako trzyklasowe odznaczenie przez papieża Piusa VII w 1818 r. dla upamiętnienia oswobodzenia Rzymu z rąk napoleońskich. Odznaczenie to zostało restaurowane przez Piusa X, który ograniczył go do odznaczenia jednostopniowego²¹. Obecnie Medal ma odmiany: cywilną oraz wojskową, i jest nadawany w celu uhonorowania wierności tych, którzy oddali zasługi dla Kościoła i osoby Biskupa Rzymu w swoich diecezjach, wspólnotach religijnych lub świeckich. Dodatkowym wymogiem otrzymania Medalu jest spełnienie przesłanki wieku 35 lat. Odznaką Medalu jest złoty krzyż grecki, na którego rewersie na tle tiary i skrzyżowanych kluczy znajduje się słowo „BENEMERENTI”²². Awers w przypadku odmiany cywilnej zawiera sylwetkę Chrystusa unoszącego rękę do błogosławieństwa, zaś w przypadku nadań wojskowych widnieje popiersie Ojca Świętego. Medal zawieszany jest na żółto-białej wstędze²³.

Do miana najstarszego odznaczenia papieskiego aspirują dwa ordery: Order Chrystusa oraz Order Złotej Ostrogi²⁴. Formalnie ustanowionym i wciąż funkcjonującym, pierwszym w obrocie prawnym orderem zakonnym, jest rycerski Order Najwyższy Chrystusa (wł. *Ordine supremo del Cristo*)²⁵. Order ten został ufundowany przez portugalskiego króla Dionizego I, który zgromadził w nowo utworzonym zakonie wszystkich templariuszy, którzy przeżyli upadek Zakonu. Decyzją papieża Jana XXII, zawartą w bulli *Ad ea ex quibus* w Awinionie 14–15 marca 1319 r.,

¹⁹ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530–531.

²⁰ Zob. Cieński 1950, 5; Gigilewicz, Stachowiak 2010, 726–727.

²¹ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 531.

²² Zob. Cieński 1950, 5.

²³ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 531–532.

²⁴ Begni, Grey, Kennedy 1914, 514.

²⁵ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 529–530.

zatwierdzono ten Order jako odznaczenie wyłącznie papieskie²⁶. Pierwotnie Order Najwyższy Chrystusa zawierał zarówno komponent świecki, jak i religijny, a także był najważniejszym orderem wojskowym papieskich zakonów jeździeckich, przyznawanym za obronę Królestwa Algarve przed Maurami. W 1522 r. nastąpiło wydzielenie papieskiego Orderu od świeckiego Orderu Chrystusa nadawanego wciąż przez głowy państw Portugalii i Brazylii²⁷. Statuty papieża Grzegorza XV (1621–1623) potwierdziły specjalny status Orderu Najwyższego Chrystusa²⁸. Również Pius X w 1905 r. zatwierdził ten Order jako formalnie najwyższe odznaczenie papieskie²⁹.

Najstarszym odznaczeniem rycerskim ufundowanym przez Ojca Świętego jest Order Złotej Ostrogi, przyznawany szczególnie zasłużonym poddanym papieża, jak również obywatelom państw obcych, zasłużonym dla wiary katolickiej³⁰. Przez wieki Order Złotej Ostrogi był uważany za najwyższe odznaczenie przyznawane za obronę *labarum*, czyli sztandaru kościelnego z monogramem Chrystusa, ustanowionego przez cesarza Konstantyna³¹. Odznaczenie to było początkowo nadawane wraz z tytułem, którym była godność palatyna Pałacu Laterańskiego. Order nadawał papież, Cesarz, a niekiedy również inni panujący. Otrzymanie Orderu nieodłącznie było związane ze specjalnym tytułem *Aureatus*. Od 1559 r., w związku z aktywnością Piusa IV, przywilej przyznawania Orderu Złotej Ostrogi pozostał domeną wyłączną papieską. W 1843 r. Grzegorz XVI w brewe *Quod Hominum Mente* zdecydował o czasowym połączeniu Orderu Złotej Ostrogi z Orderem Świętego Sylwestra, obecnie czwartym co do starszeństwa orderem papieskim.

Wiele odznaczeń zostało zniesionych w związku z przejściem w 1810 r. przez Napoleona I znacznej części papieskich beneficjów. Po 1815 r. nastąpił proces restaurowania odznaczeń przez papieży: Grzegorza XVI i Piusa IX. Ten ostatni dokonał odnowienia m.in. Orderu Grobu Świętego. Jest to order czteroklasowy nadawany w I klasie jako Krzyż

²⁶ Tabaszewski, Jakubowski 2013, 13.

²⁷ Poliano 1943, 68–69.

²⁸ [b.a.] 1903, 3.

²⁹ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 529–530.

³⁰ Begni, Grey, Kennedy 1914, 514–515.

³¹ Zob. Cieński 1950, 5; por. Szwagrzyk 1971, 168.

Wielki, w II jako Krzyż Komandorski z Gwiazdą, w III jako Krzyż Komandorski, a w IV jako Krzyż Kawalerski. Odznaka tego orderu przybiera postać krzyża jerozolimskiego³². W przypadku orderów wojskowych odznakę wieńczy panoplia rycerska, a w przypadku odmiany cywilnej jest nią korona³³. Dalsze zmiany w nazwach i statutach orderowych wprowadził papież Leon XIII w bulli *Collegium Militum Sancti Pauli de numéro participiendum* z 1901 r., likwidując tym samym beneficja i inne materialne przywileje związane z nadaniami. Również Leonowi XIII zawdzięcza się ustanowienie w 1901 r. Krzyża Pielgrzyma do Ziemi Świętej (wł. *Croce per i pellegrini di Gerusalemme*), a w 1903 r. Krzyża św. Jana Laterańskiego (wł. *Croce Lateranense*).

Zasady i warunki posługiwania się szlachebnymi odznaczeniami zaszczytnymi w sposób kompleksowy uporządkowały reformy Piusa X wyrażone w motu proprio *Multum ad excitandos* z 1905 r.³⁴ W XIX i XX w. zniesiono wiele odznaczeń wojskowych na rzecz odznaczeń *strictie* cywilnych. Do kategorii odznaczeń papieskich, będących już tylko historyczną reminiscencją świętości i częścią przywilejów dawnych papieskich zakonów rycerskich, należy ustanowiony w Loreto w 1560 r. Order Najświętszej Marii Panny, jak również Order Św. Piotra, Order Św. Pawła, a także Order Św. Lili, wszystkie ufundowane w 1586 r. przez papieża Sykstusa V³⁵. Obok systemu znajduje się również religijny Order Św. Cyryla i Metodego, ustanowiony w 1906 r. przez Piusa X³⁶.

Po reformie odznaczeniowej Piusa X, a następnie Pawła VI, wzrosło znaczenie krzyży i medali papieskich nadawanych za zasługi cywilne, zgodnie z zasadą, aby ordery papieskie, jako zupełnie ekskluzywne odznaczenia, przyznawać jedynie wyjątkowo³⁷. W duchu Soboru Watykańskiego II wzrosła liczba nadań cywilnych, zniesiono wiele orderów, a papieskie medale jubileuszowe nadawane są niezmiernie rzadko.

³² Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

³³ Gigilewicz, Stachowiak 2010, 726.

³⁴ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

³⁵ Zob. Cieński 1950, 5.

³⁶ W odróżnieniu od orderu świeckiego, był nadawany z upoważnienia Stolicy Apostolskiej przez delegata apostolskiego w Bułgarii osobom, które położyły zasługi dla Kościoła na tym terenie. Zob. Cieński 1950, 5.

³⁷ Begni, Grey, Kennedy 1914, 514–515, 518–519.

W 1954 r. zaprzestano formalnych nadań: Krzyża Pielgrzyma; Krzyża La-terańskiego; trzyklasowego Krzyża Lauretańskiego oraz Krzyża Adwokatów Świętego Piotra³⁸. Dotyczy to również odznaczeń jubileuszowych: trzyklasowego Krzyża Błogosławieństwa (wł. *Croce della benedizione*); Medali „Bene Merenti” za Wystawy Misyjne z 1925 r.; Medali „Bene Merenti” za Rok Święty 1900 i 1925, jak również Medali pamiątkowych nadawanych za zasługi dla Ojca Świętego do 1944 r.³⁹

3. ORDERY JAKO NAJWYŻSZE PAPIESKIE ODZNACZENIA ZASZCZYTNE

Obecnie w papieskim systemie odznaczeniowym, po reformach Piusa X z 1905 r. i Pawła VI z 1966 r., funkcjonuje 5 różnych Orderów, dla których ustanowione zostały odrębne Kapituły, będące dla nich władzą zwierzchnią⁴⁰. Wciąż najważniejszym, co do starszeństwa, pozostaje Najwyższy Order Chrystusa. Od 1737 r. jest on przyznawany za znaczące zasługi cywilne przez Kapitułę na czele z Wielkim Mistrzem, obecnie papieżem Franciszkiem. Zgodnie z bullą Pawła VI z dnia 15 kwietnia 1966 r. *Equestres ordinis* Najwyższy Order Chrystusa jest zarezerwowany wyłącznie dla suwerenów, zwierzchników i głów państw wiary katolickiej, szczególnie zasłużonych dla Stolicy Apostolskiej⁴¹. Jest to odznaczenie rycerskie nadawane wyłącznie w obecności Ojca Świętego. Wyjątkowo, w celu upamiętnienia specjalnych okazji, papież ofiarowują gwiazdę brylantową. Insignia Najwyższego Orderu Chrystusa stanowią: odznaka zawieszona na złotej koliai orderowej oraz gwiazda⁴². Order jest odznaczeniem jednoklasowym, które przybiera formę ośmio-spiczastego, podłużnego krzyża łacińskiego, podwieszanego od 1550 r. złotą, królewską koroną i emblematem. W środku emaliowanego, czerwonego krzyża znajduje się mniejszy, biały krzyż⁴³. Order zawie-

³⁸ Zob. Cieński 1950, 5.

³⁹ Osoby uhonorowane tymi odznakami utrzymały prawo do dalszego posługiwania się danym odznaczeniem. Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 528–535.

⁴⁰ Noonan 1996, 196.

⁴¹ Begni, Grey, Kennedy 1914, 514.

⁴² Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 529–530.

⁴³ Cieński 1950, 5.

szany jest na szyi odznaczonego na czerwonej wstędze⁴⁴. Gwiazda orderowa, noszona na piersi, zawiera wyobrażenie białego krzyża w wieńcu dębowym, który jest umieszczony na ośmioramiennej gwiazdzie pokrytej diamentami (zob. Rys. 1)⁴⁵.

Rys. 1. Insignia Najwyższego Orderu Chrystusa. Wzór z 1858 r.
Źródło: Burke 1858, 172–175

⁴⁴ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 529–530.

⁴⁵ Kawalerowie Najwyższego Orderu Chrystusa posiadają przywilej noszenia stosownego munduru, na który składa się: pasowy frak wraz z białymi, wyszywanymi złotem wyłogami, białe spodnie z satyny wyszywane złotem, jak również szpada, kapelusz z białym piórem, epoletami (naramiennikami) i innymi akcesoriami. Obecnie nie żyje żaden z kawalerów Najwyższego Orderu Chrystusa, a ostatnie nadanie miało miejsce w 1987 r., kiedy to papież Jan Paweł II udekorował nim Księcia i Wielkiego Mistrza Suwerennego Rycerskiego Zakonu Szpitalników Świętego Jana z Jerozolimy.

Po Najwyższym Orderze Chrystusa następuje Order Złotej Ostrogi, nazywany również Złotą Strażą (wł. *Ordine dello Speron d'Oro*)⁴⁶. Jest to drugi co do starszeństwa order papieski. Mocą motu proprio *Multum ad excitandos* z dnia 7 lutego 1905 r. nastąpiło oddzielenie tego Orderu od Orderu Św. Sylwestra⁴⁷. Papież Pius X, oddając kawalerów i damy Orderu Złotej Ostrogi w opiekę Najświętszej Maryi Panny, dla upamiętnienia jej niepokalanego poczęcia, zdecydował, że Order Złotej Ostrogi to ekskluzywne odznaczenie papieskie, nadawane najwyższym dostojnikom świeckim i duchownym, szczególnie zasłużonym w krzewieniu wiary katolickiej⁴⁸. Od 1966 r. Order Złotej Ostrogi to odznaczenie jednoklasowe, które jest nadawane wyłącznie zwierzchnikom i głowom państw chrześcijańskich zgodnie z dewizą *praemium virtuti pietali*.

Na kawaleryjskie insygnia Orderu Złotej Ostrogi składają się: odznaka i gwiazda, a do 1905 r. była nią również złota kolia orderowa⁴⁹. Odznaka przybiera formę ośmiokątnego krzyża pokrytego białą emalią, w środku którego znajduje się mały medalion, otoczony złotym okręgiem napisu „MARIA”. Na rewersie znajduje się rok „MDCCCCV”, a w otaczającym go okręgu napis „PIUS X RESTITUIT”. U dołu krzyża znajduje się mała ostroga w formie wisiorka. Order Złotej Ostrogi do 1932 r. zawieszano na wstędze komandorskiej koloru czerwonego z białymi obwódkami. Obecnie Order zawieszany jest na łańcuchu. Gwiazdą, noszoną na lewej piersi, jest krzyż wyśrodkowany w promieniach srebrnej gwiazdy (zob. Rys. 2)⁵⁰.

⁴⁶ Begni, Grey, Kennedy 1914, 514.

⁴⁷ Cieński 1950, 5.

⁴⁸ Przesłanką wystarczającą jest zatem przyczynienie się do wzrostu chwały Kościoła przez wysiłek zbrojny, za pomocą pisma lub w inny sposób poprzez znakomite czyny.

⁴⁹ Begni, Grey, Kennedy 1914, 514, 518.

⁵⁰ W związku z tym, że order miał mieć charakter elitarny, ogólna liczba odznaczonych nie powinna była przekraczać 100 osób. Obecnie, po śmierci Wielkiego Księcia Jana Luksemburskiego w 2019 r., poza Wielkim Mistrzem Orderu Złotej Ostrogi, którym jest papież Franciszek, nie ma żadnych żyjących kawalerów Orderu. Begni, Grey, Kennedy 1914, 514, 518.

Rys. 2. Insignia Orderu Złotej Ostrogi.

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe

Trzeci, według starszeństwa, to tzw. Order Piusowy, czyli Order Piusa IX (wł. *Ordine Piano*), ufundowany w 1847 r. wraz z Orderem św. Cecylii⁵¹. Jest to order pięcioklasowy, nawiązujący do dawnego dwuklasowego odznaczenia *Collegio dei Cavalieri Pii o Piani o Partecipanti*, utworzonego w marcu 1559 r. przez papieża Piusa VI na mocy bulli *Pii patris amplissimi*⁵². Restytucja tego odznaczenia przez papieża Piusa IX nastąpiła w bulli z dnia 17 czerwca 1847 r. Kolejne dokumenty: brewe *Cum Hominum Mentis* z dnia 17 czerwca 1849 r., brewe z dnia 11 listopada 1856 r. oraz motu proprio *Multum ad excitandos* z dnia 7 lutego 1905 r. wyodrębniły dodatkowe klasy, jak również potwierdziły przywileje dziedzicznego

⁵¹ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

⁵² Pierwotnie był on dowodem przynależności do Zakonu Rycerzy Piusa, którzy stanowili świecki dwór Ojca Świętego, jak również wiązał się z przynależnością do stanu szlacheckiego i uzyskania tytułu Palatyna.

szlachectwa związanego z otrzymaniem Orderu w klasie Wielkiego Krzyża oraz Krzyża Komtura. Dopiero Pius XII w bulli z dnia 11 listopada 1939 r. zniósł przywileje związane z otrzymaniem Orderu Piusowego, jak również w bulli z dnia 25 grudnia 1957 r. zdecydował o podniesieniu rangi tego odznaczenia i wyodrębnieniu dodatkowej, piątej klasy.

Po reformie papieża Jana Pawła II z 1993 r., *L'Annuario Pontificio* wyróżnia pięć klas Orderu Piusowego: w I klasie – Łańcucha Orderowego; w II klasie – Krzyża Wielkiego; w III klasie – Komandorii z gwiazdą; w IV klasie – Komandorii; a w V klasie – Kawalerów i Damy. Order jest nadawany osobom „wyróżniającym się specjalnie wybitnymi zasługami nie tylko wobec Kościoła, ale również w znaczeniu bardziej ogólnym”⁵³. Według bulli z dnia 25 grudnia 1957 r. Order Piusowy jest dowodem „życzliwej woli Papieża wobec władców narodów i innych bardzo znaczących autorytetów”. W świetle motu proprio Pawła VI z dnia 15 kwietnia 1966 r. Order może być przyznawany również suwerenom i głowom państw podczas oficjalnych wizyt w Watykanie. Jest to jednocześnie najwyższe odznaczenie papieskie nadawane niekatolikom⁵⁴.

W odróżnieniu od innych orderów, odznaką Orderu Piusowego nie jest krzyż, ale ośmioramienna gwiazda z ośmioma niebieskimi punktami, pokryta niebieską emalią i ozdobiona złotymi płomieniami⁵⁵. W sercu gwiazdy umieszczono białą, okrągłą tarczę, na której złote litery przedstawiają słowa „PIUS IX”. Tarczę otacza złoty okrąg, w którym niebieskimi literami zapisano motto „VIRTUTI ET MERITO”, czyli „Cnocie i zasłudze”. Na rewersie znaku widnieje data „ANNO MDCCCXLVII”, czyli 1847 r. Order zawieszają na szafirowej wstędze z podwójnymi czerwonymi prążkami po brzegach⁵⁶. Z uzyskaniem nadania Orderu Piusowego wiąże się przywilej noszenia stosownego munduru (zob. Rys. 3)⁵⁷.

⁵³ Cieński 1950, 5.

⁵⁴ W ostatnich latach zdecydowanie zwiększyła się liczba nadań Orderu Piusowego, który może być otrzymywany i noszony również przez niekatolików. Narasta również opinia, że papież Franciszek, podobnie jak jego poprzednik, papież Benedykt XVI, mógł zdecydować o zawieszeniu Najwyższego Orderu Chrystusa, jak również Orderu Złotej Ostrogi.

⁵⁵ Begni, Grey, Kennedy 1914, 515, 517.

⁵⁶ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

⁵⁷ Składa się na niego frak z ciemnoniebieskiego materiału z pąsowymi wylogami, haftowanymi złotem, jak również białe spodnie ze złotymi lampasami, a także poręcznikowskie,

Rys. 3. Insignia Orderu Św. Grzegorza Wielkiego. Wzór z 1858 r.
Źródło: Burke 1858, 172–175

Najbardziej rozpowszechnionym odznaczeniem papieskim jest Order Św. Grzegorza Wielkiego (wł. *Ordine di San Gregorio Magno*). Został on ustanowiony przez Grzegorza XVI 1 września 1831 r. bullą *Quod summis quibusque* ku pamięci Grzegorza I (590–604). Ponieważ miał on zastąpić dawny włoski order św. Stefana Toskańskiego, zasady jego przyznawania były trzykrotnie zmieniane: reformą orderową za pontyfikatu Piusa X w 1905 r., mocą brewe *Cum amplissima honorum* z dnia 30 maja 1934 r., oraz za pontyfikatu Jana Pawła II, w dniu 2 czerwca 1993 r. Obecnie jest on odznaczeniem czteroklasowym nadawanym za zasługi wojenne lub cywilne we wspieraniu poczynąń Stolicy Apostolskiej: w I klasie – Kawalerowie i Damy Wielkiego Krzyża; w II klasie – Kawalerowie i Damy Komandorii z Gwiazdą i Komandorii; w III klasie – Kawalerowie i Damy; w IV klasie – Komandorie⁵⁸.

złote epolety, jak również czarny kapelusz z białym piórem. Mundur uzupełnia szpada z rękojeścią z muszli perłowej.

⁵⁸ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

Odnaka Orderu Św. Grzegorza Wielkiego przybiera formę ośmiokątnego krzyża⁵⁹. Na emaliowanej, czerwono-złotej środkowej tarczy orderowej znajduje się wyobrażenie papieża Grzegorza wraz z legendą „SANC-TUS GREGORIUS MAGNUS”. Na rewersie znajduje się dewiza „PRO DEO ET PRINCIPE” umiejscowiona na niebieskim tle. Odnakę Orderu Św. Grzegorza zawiesza się na czerwonej wstędze ze złotymi prążkami po brzegach⁶⁰. W przypadku orderów przyznawanych za zasługi cywilne, odznaki orderów wieńczy zielony wieniec wawrzynu, zaś w przypadku odznak wojskowych wieńczy je panoplia rycerska, czyli mały złoty zestaw zbroi rycerskiej: pancerz ozdobiony szyszakiem i mieczami. Dewiza Orderu brzmi: *Pro Deo et Principe*, czyli „Za Boga i Księcia” (zob. Rys. 4)⁶¹.

Rys. 4. Insignia Orderu Św. Grzegorza Wielkiego. Wzór z 1858 r.
Źródło: Burke 1858, 172–173

⁵⁹ Begni, Grey, Kennedy 1914, 515, 517.

⁶⁰ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

⁶¹ Na mundur orderowy składa się: ciemnozielony frak ze srebrnymi, haftowanymi dekoracjami na kołnierzu, ochraniaczach dłoni i nad kieszeniami, spodnie z ciemnozielonego materiału z bogato zdobionym srebrnym paskiem, szpada, jak również kapelusz ze strusim piórem.

W świetle motu proprio *Multum ad excitandos* z 1905 r. ostatnim według starszeństwa papieskim Orderem jest Order Św. Sylwestra Papieża (wł. *Ordine di San Silvestro papa*). Jest to odznaczenie ustanowione 31 października 1841 r. przez Grzegorza XVI w celu kontynuowania tradycji orderowych kawalerów *Militia Aurata* oraz „Złotej Ostrogi”. W 1844 r. order Św. Sylwestra podzielono na dwie klasy: I – krzyż Kawalerów Komtura oraz II – Kawalerów Krzyża Rycerskiego. Początkowo skrupulatnie przestrzegano zasady, aby liczba żyjących kawalerów Orderu nie przekraczała w obu klasach odpowiednio 150 i 300 kawalerów⁶². Od 1905 r., po oddzieleniu od Orderu Złotej Ostrogi, Order Św. Sylwestra Papieża przybrał formę czteroklasowego odznaczenia nadawanego za cywilne osiągnięcia naukowe i w dziedzinach sztuki⁶³. Po reformie z 1993 r. umożliwiono nadania kobietom, jak również niekatolikom. Obecnie Order jest odznaczeniem trzyklasowym: w I klasie – Kawalerowie i Damy Wielkiego Krzyża; w II klasie w dwóch kategoriach, tj. Kawalerowie i Damy Komandorii z gwiazdą i Komandorii; w III klasie – Kawalerowie i Damy Krzyża Kawalerskiego.

Na insygnia Orderu Św. Sylwestra składają się: odznaka oraz srebrna gwiazda, a do 1905 r. również złoty łańcuch orderowy noszony przez ramię na piersiach⁶⁴. Odznaką Orderu jest ośmiorożny krzyż emaliowany na białło, na którym przedstawiono pęki złotych promieni wychodzących spomiędzy ramion krzyża. Na emaliowanej na niebiesko tarczy środkowej przedstawione zostało wyobrażenie św. Sylwestra oraz złoty napis „SANCTUS SILVESTER P.M.” Na rewersie zostały przedstawione insygnia papieskie: tiara i skrzyżowane klucze i odcisnięte złotymi znakami data restaurowania oraz odnowienia orderu „MDCCCXLI – MDCCCCV”. Order zawieszany na czerwonej wstędze z dwoma czarnymi pasami⁶⁵. Kawalerom Orderu wszystkich klas przysługuje mundur, na który składają się: frak pasowy, zapinany na dwa rzędy guzików, kołnierz zielony, złotem

⁶² Burke 1858, 172–173.

⁶³ Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

⁶⁴ Begni, Grey, Kennedy 1914, 515, 517.

⁶⁵ Pierwotnie wstęga Orderu Św. Sylwestra Papieża nie zawierała dwóch pasów, które dodane zostały dla rozróżnienia tego Orderu od francuskiej Legii Honorowej. Zob. Bończa-Tomaszewski 1939, 530.

szyty, spodnie białe ze złotymi lampasami, kapitańskie epolety, kapelusz z białym piórem, jak również szpada (zob. Rys. 5).

12

Rys. 5. Insignia Orderu Św. Sylwestra. Wzór z 1858 r.
Źródło: Burke 1858, 174–175

4. ODZNACZENIA PAPIESKIE W POLSKIM SYSTEMIE ZNAKÓW ZASZCZYTNYCH

Przez wieki papieski system odznaczeniowy stanowił niedościgniony wzór do osiągnięcia przez wiele państw katolickich, w tym Polskę⁶⁶. Wzorem Państwa Kościelnego już król Władysław IV Waza, uzyskując poparcie papieża Urbana VIII, próbował wprowadzić Order Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Order ten miał być nadawany szlachetnie urodzonym katolikom zasłużonym dla obrony chrześcijaństwa⁶⁷. Obecnie polski system odznaczeniowy precyzyjnie reguluje zarówno przesłanki, jak i tryb otrzymania odznaczeń państw obcych, do których od strony formalno-prawnej w świetle traktatu laterańskiego z 1929 r. należy zaliczyć również orderzy i odznaczenia papieskie, jako zagraniczne znaki zaszczytne w rozumieniu polskiej ustawy o orderach i odznaczeniach⁶⁸.

Podmioty inicjujące procedurę nadań papieskich znaków zaszczytnych muszą zatem uwzględniać nie tylko wymogi obowiązujące kawalerów i damy orderów oraz innych zaszczytnych odznaczeń papieskich, ale powinny wziąć pod uwagę przepisy prawa krajowego, w tym w szczególności uzyskanie zgody władz krajowych, co do 1989 r. było wielce problematyczne. Obecnie, w odróżnieniu od czasów ustroju komunistycznego, prezydenci III RP, na podstawie przepisów Konstytucji z 1997 r.⁶⁹ sprzyjają potencjalnym nadaniom, a praktyka polityczna z życzliwością uznaje papieski system odznaczeniowy bez żadnych wyłączeń podmiotowych i ograniczeń przedmiotowych⁷⁰. Warto również zauważyć, że orderzy i odznaczenia papieskie, stosownie do zwyczajów panujących na kontynencie europejskim, korzystają z przywileju pierwszeństwa zaraz po polskich orderach, odznaczeniach i innych krajowych znakach zaszczytnych⁷¹.

⁶⁶ Tabaszewski, Jakubowski 2013, 13.

⁶⁷ Tomaszek 1987, 107–124.

⁶⁸ Ustawa z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach, Dz. U. z 1992 r. Nr 90, poz. 450 z późn. zm.; Cieński 1950, 5.

⁶⁹ Zob. art. 33, art. 138 i art. 144 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁷⁰ Banaszak 2004, 27–39.

⁷¹ Taras 2011, 20.

Ojciec Święty, jako Wielki Mistrz Kapituł Orderowych, podobnie jak polski prezydent w przypadku krajowych odznaczeń⁷², dysponuje wyłączną kompetencją do podejmowania ostatecznej decyzji o nadaniu orderu. Decyzję tę, z wyjątkiem wypadku tzw. nadania *motu proprio*, podejmuje on na podstawie przygotowanej dokumentacji właściwej kancelarii orderowej, jako władzy wykonawczej poszczególnych kapituł orderowych Stolicy Apostolskiej. Jednak do zainicjowania procedury odznaczeniowej i przedstawiania potencjalnych kandydatów upoważnionych jest obecnie wiele innych podmiotów. Procedura odznaczeniowa, która przeciętnie trwa od 18 do 24 miesięcy, jest zazwyczaj inicjowana przez biskupów diecezjalnych lub nuncjuszy apostolskich. Podstawą do nadania orderu mogą być wnioski składane przez proboszczów, kierowane do właściwych biskupów lub do właściwego biskupa ordynariusza do rozpatrzenia, a następnie do Sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej. W przypadku pracowników Stolicy Apostolskiej trafiają one bezpośrednio do Sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej.

Powyższa procedura dotyczy zarówno nadań dla osoby duchownej lub świeckiej w celu jej wyróżnienia bądź też w celu przyznania nagrody za posiadane zasługi⁷³. W szczególnych przypadkach ordery mogą być przyznawane na polecenie papieskiego Sekretarza Stanu. W przypadku odznaczeń niższej rangi, w tym Krzyża *Pro Ecclesia et Pontifice* czy medali jubileuszowych, możliwe jest przyznanie odznaczenia na wniosek biskupa diecezjalnego na podstawie kandydatur przedłożonych przez lokalne wspólnoty. Rola lokalnego Kościoła polega na proponowaniu jak najlepszych kandydatur do nominacji w celu przyznania takich orderów lub odznaczeń, biorąc pod uwagę nie tyle wiek i staż pracy, ile stopień i wartość wkładu wniesionego w życie danej wspólnoty przez proponowanego kandydata. W wielu państwach temu celowi dedykowany jest specjalny formularz nominacyjny, w którym należy wskazać konkretnie, w jaki sposób potencjalny kandydat wykroczył ponad standardowe zachowanie, którego

⁷² W przypadku Polski prezydenckie prawo do nadawania orderów wyrażone w art. 138 Konstytucji należy do samoistnych kompetencji Prezydenta RP wyrażających klasyczne atrybuty głowy państwa, które w odróżnieniu od kompetencji ustrojowych, należą do indywidualnych aktów urzędowych Prezydenta. Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 stycznia 2012 r., Kp 5/09, OTK-A 2012, Nr 1, poz. 5.

⁷³ Noonan 1996, 196.

należałoby oczekiwać od przeciętnej osoby znajdującej się na jego miejscu lub stanowisku. Wszystkie wnioski i zgłoszone kandydatury są objęte zasadą poufności.

W przypadku obywateli polskich pewną niedogodnością, związaną z przedstawieniem do odznaczenia papieskiego, jest konieczność uzyskania uprzedniej zgody władz polskich na to odznaczenie⁷⁴. Zgodnie z polskimi przepisami otrzymanie orderu lub odznaczenia cudzoziemskiego warunkuje bowiem uruchomienie specjalnej procedury zakończonej zgodą Prezydenta RP⁷⁵. W świetle art. 5 ustawy o orderach i odznaczeniach z dnia 16 października 1992 r., obywatel polski może przyjąć order, odznaczenie lub inne zaszczytne wyróżnienie nadane przez najwyższe władze obcego państwa, po uzyskaniu na to zgody Prezydenta RP⁷⁶. Zasada wyrażona w art. 5 ustawy dotyczy wszystkich obywateli RP, w tym osób sprawujących najwyższe władze ustawodawcze, wykonawcze i sędziowskie, a nie obowiązuje ona jedynie osoby prezydenta jako głowy państwa⁷⁷. Wynika to z historycznie ukształtowanej tradycji wzajemnego obdarowywania się przez suwerenów, zwierzchników i głowy państw najwyższymi odznaczeniami państwowymi⁷⁸.

Do tej pory, stosownie do panujących zwyczajów oraz w zgodzie z zasadą wzajemności, orderami papieskimi odznaczeni zostali prezydenci II i III Rzeczypospolitej. Krzyż Wielki Orderu Złotej Ostrogi otrzymał w 1925 r. Stanisław Wojciechowski. Jako prezydent, Ignacy Mościcki wprawdzie nie został uhonorowany odznaczeniem papieskim, otrzymał natomiast Baliw Krzyża Wielkiego Honoru i Dewocji Orderu Maltańskiego, podobnie zresztą jak Naczelnik Państwa, Józef Piłsudski. Odznaczeniami

⁷⁴ Kuczma 2009, 183–193; Wiszowaty 2014, 183–193.

⁷⁵ Taras 2011, 37–40.

⁷⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 listopada 1997 r., K 26/97, OTK 1997, Nr 5–6, poz. 64.

⁷⁷ Powyższa regulacja jest reminiscencją dawnej przedwojennej zasady wierności i pełni dwie funkcje. Po pierwsze, ma charakter weryfikacyjny, to znaczy, że pozwala na sprawdzenie przez władze polskie tzw. zdolności orderowej osoby proponowanej do danego odznaczenia. W ten sposób pozwala na odczytanie dotychczasowych zasług i osiągnięć kandydata. Po drugie, jest funkcją polskiej polityki odnawiania, ułatwiającą planowanie nadań osobom z zagranicy zgodnie z zasadą wzajemności.

⁷⁸ Banaszak 2004, 27–39.

papieskimi uhonorowani zostali prezydenci na uchodźctwie: Order Grobu Świętego I klasy otrzymał August Zaleski, Krzyż Wielki Orderu Piusa IX otrzymał Edward Raczyński. W 1991 r. Złoty Łańcuch Orderu Piusa IX otrzymał prezydent Lech Wałęsa. Żaden z Polaków nie otrzymał jednak najwyższego odznaczenia, jakim jest papieski Najwyższy Order Chrystusa⁷⁹.

Przy okazji analizy zasady wzajemności, na marginesie warto zauważyć, że polskimi znakami zaszczytnymi odznaczani byli również papieże. Zwyczaj ten został odnowiony w III RP za prezydentury Lecha Wałęsy⁸⁰. Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 maja 1993 r., na wniosek Tymczasowej Rady Orderu Orła Białego, „w uznaniu wielkich dokonań w działalności duszpasterskiej oraz za znamienite zasługi dla Polski i Narodu Polskiego” odznaczony został papież Jan Paweł II⁸¹. Było to pierwsze po okresie komunistycznym nadanie Orderu, jako najwyższego aktualnie polskiego odznaczenia, przyznawanego za znamienite zasługi cywilne i wojskowe dla Rzeczypospolitej Polskiej, położone zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie wojny⁸². Order ten, jako pierwszy w powojennej Polsce, papież odebrał podczas pielgrzymki do Polski w 1995 r. Podobnie jak Jan Paweł II, także papież Franciszek decyzją Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu z dnia 23 kwietnia 2016 r. został Kawalerem Orderu Uśmiechu, wręczonym 2 sierpnia 2017 r. przez polskiego Rzecznika Praw Dziecka, Marka Michalaka.

W aktualnym stanie prawnym do rzadkości należy sytuacja osobistej dekoracji czy aktu wręczenia odznaczenia przez Ojca Świętego. Również dekoracja w Watykanie odbywa się stosunkowo rzadko, gdzie przyznaniu orderu towarzyszą symboliczne akty nadania, podobnie zresztą jak odznaczenia *post mortem*⁸³. Jest tak, ponieważ przez wieki utrwalił się zwyczaj, że obdarowany we własnym zakresie płacił za sporządzenie odznaki odznaczenia papieskiego wraz z przynależnym do niego mundurem⁸⁴.

⁷⁹ Zob. Wiszowaty 2014, 89; Tabaszewski 2014, 59–68.

⁸⁰ Tabaszewski, Jakubowski 2013, 143–144, 174.

⁸¹ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 maja 1993 r. o nadaniu orderu, M.P. z 1993 r. Nr 35, poz. 346.

⁸² Tabaszewski 2017, 405.

⁸³ [b.a.] 1893, 15; Mazurkiewicz 2012, 9–20.

⁸⁴ Begni, Grey, Kennedy 1914, 514–515; [b.a.] 1893, 15.

Wyjątki stanowią sytuacje przewidziane w protokole dyplomatycznym, kiedy odznaczenia są przyznawane podczas oficjalnych wizyt w oparciu o zasadę wzajemności⁸⁵. Z wyjątkiem dwóch najwyższych Orderów, aktu dekoracji, polegającego na zawieszeniu na szyi odnaczanego danego orderu lub odznaczenia, dokonuje w Polsce w imieniu Ojca Świętego upoważniona osoba⁸⁶.

Obecnie dekoracji dokonuje kardynał lub biskup diecezjalny, który wnioskował o odznaczenie, a w przypadku odznaczeń nadawanych za zasługi na polu naukowym może dokonać tego również uprawniony rektor uniwersytetu, uczelni lub szkoły wyższej. Dekoracji dokonuje się podczas specjalnego święta w trakcie okolicznościowej akademii bądź innej podniosłej uroczystości⁸⁷. Osoby dekorowane orderem powinny do aktu dekoracji wystąpić w odpowiednim stroju, ponieważ praktycznie „wszystkie ordery papieskie dają prawo do noszenia specjalnego uniformu, nieraz bardzo malowniczego”⁸⁸. Otrzymane odznaki wszystkich odznaczeń papieskich korzystają z ochrony prawno-karnej przewidzianej przez przepisy prawa polskiego, jak również wyłączone są spod egzekucji komorniczej⁸⁹.

Zarówno w polskim, jak i papieskim systemie odnaczeniowym, uzyskaniu orderu nie towarzyszą, co do zasady, żadne dodatkowe przywileje, takie jak nadanie szlachectwa czy uzyskanie beneficjum⁹⁰. Jest zatem inaczej niż w poprzednich wiekach⁹¹. Obecnie jedynym materialnym przywilejem każdego z odznaczonych orderem papieskim pozostaje przywilej występowania przez niego w mundurze orderowym, stosownie do uzyskiwanej przez odnaczonego klasy⁹². Z przyznanym orderem i związanym

⁸⁵ Surmacz 2014, 87–99.

⁸⁶ W okresie międzywojennym upoważnioną przez papieża osobą w Polsce był prymas August Hlond.

⁸⁷ Surmacz 2014, 87–99.

⁸⁸ Cieński 1950, 5. Wszystkie inne otrzymane odznaczenia państw obcych należy zakładać po orderach i odnaczeniach papieskich, stosownie do ich rangi i klasy.

⁸⁹ Zob. Szeleszczuk 2014, 101–113.

⁹⁰ Noonan 1996, 196.

⁹¹ Przykładowo, do końca XIX w. przyznanie orderu było jednoznaczne z aktem nadania szlachectwa, z czego korzystało wielu obywateli USA i Kanady, których systemy prawne nie przewidywały tej instytucji. [b.a.] 1938, 2; [b.a.] 1908, 8.

⁹² Noonan 1996, 196.

nim prawem do munduru orderowego niejednokrotnie wiążą się dodatkowe obowiązki wynikające z charakteru danego orderu, m.in. uczestnictwo w okolicznościowych jubileuszach czy specjalnych strażach honorowych złożonych wyłącznie z osób, które otrzymały ordery papieskie⁹³. W każdym innym przypadku, jeśli nie jest to określone w zaproszeniu, można na daną okoliczność kościelną lub państwową, przypiąć rozetkę lub wstążeczkę orderu lub odznaczenia do ubrania wyjściowego.

5. UWAGI KOŃCOWE

Powyższa analiza wykazała, że obecnie, podobnie jak w polskim systemie odznaczeniowym, aby otrzymać papieskie odznaczenie, nie jest wymagane szlachetne urodzenie, stan majątkowy czy przynależność do stanu duchownego, jak miało to miejsce w minionych wiekach. Wymagane są za to ściśle określone cechy i przymioty posiadane przez kandydata. Przesłanki te, wspólne dla wielu systemów odznaczeniowych świata, są określane mianem zdolności orderowej i zostały opisane nie tylko w poszczególnych „browach”, a więc w aktach, na mocy których order lub odznaczenie zostały nadane przez Stolicę Apostolską. Oznacza to również, że *in concreto* wymogi, którym musi sprostać kandydat, nie mają charakteru statycznego, ale dynamiczny, są bowiem przede wszystkim funkcją zachowań i postaw osób, które order lub inne zaszczytne odznaczenie już odebrały⁹⁴. Do takich pożądanых cech w przypadku systemu papieskiego należą m.in.: niezachwiana wierność Bogu i Ojcu Świętemu, widoczna odwaga oraz męstwo, zasłużona praca i widoczne uczynki położone dla Kościoła.

Na koniec warto zauważyć, że wciąż aktualne są zalecenia papieża Piusa X, którego życzeniem było, aby papieskie odznaczenia pobudzały innych ludzi do podążania ich szlachetną drogą i do dokonywania przez nich chwalebnych czynów. Wiele zależy od zachowania samego odnaczanego, który już po akcie nadania przez Ojca Świętego, jako kawaler danego orderu, może swoimi dalszymi chwalebnymi czynami promować

⁹³ Taka straż bywała formowana na wyjątkowe okazje, takie jak pielgrzymki Ojca Świętego czy zagraniczne wizyty Delegata Apostolskiego.

⁹⁴ Noonan 1996, 196.

odpowiednie postawy i wartości, w tym kierować się zasadą wierności wobec ojczyzny i Ojca Świętego. Dlatego tak ważna jest znajomość etykiety i zasad posługiwania się odznaczeniami zaszczytnymi w Polsce i za jej granicami⁹⁵. W polskim systemie odznaczeniowym odznaczenia nadane przez Ojca Świętego należy zakładać po odznaczeniach polskich, ale przed innymi odznaczeniami obcymi, co w niczym nie ujemuje rangi tym ostatnim⁹⁶. Stosowany strój i godne zachowanie mają jednak charakter wtórny wobec tego, czemu mają służyć ordery, czyli promowaniu pożądaných przez Stolicę Apostolską wzorców, zachowań i postaw.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak, Bogusław. 2004. „Kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące orderów i odznaczeń”. *Przegląd Sejmowy* 4: 27–39.
- [b.a.] 1893. „Ordery papieskie”. *Nowy Dzwonek. Czasopismo poświęcone nauce, powieściom i dziejom Kościoła* 1:15.
- [b.a.] 1903. „Ordery papieskie”. *Kurier Warszawski* 208: 3–4.
- [b.a.] 1908. *Dziennik Chicagowski* 12/10: 8.
- [b.a.] 1938. *Gazeta Nowska* 26/3: 2.
- Begni, Ernesto, James C. Grey, Thomas J. Kennedy. 1914. *The Vatican: Its History, Its Treasures*. New York: Letters and Arts Publishing Company, The De Vinne Press.
- Bończa-Tomaszewski, Wiesław. 1939. *Kodeks orderowy: przepisy obowiązujące posiadaczy orderów, odznaczeń, medali i odznak*. Warszawa: Główna Księgarnia Wojskowa.
- Burke, Bernard. 1858. *The Book of Orders Knighthood and Decorations of Honour of all Nations*. London: Hurst And Blackett.
- Cieński, Włodzimierz. 1950. „Ordery i odznaczenia Państwa Watykańskiego”. *Gazeta Niedzielną. Londyn* 5: 5.

⁹⁵ Tabaszewski 2013, 211–212. Z wyjątkiem przypadków wynikających ze zwyczaju dyplomatycznego (tak jak miało to miejsce w przypadku Lilianne Ploumen, odznaczony Orderem Św. Grzegorza), wszelkie ewentualne niegodne zachowanie odznaczonego, w tym ujawnione istniejące przeszkody na drodze do nadania, które nie były znane w momencie trwania procedury (np. aktywność antypapieska lub głoszone poglądy sprzeczne z wiarą katolicką), mogą być podstawą do odebrania lub pozbawienia odznaczenia papieskiego.

⁹⁶ Surmacz 2014, 87–99.

- Duren, P. B. V. 1995. *Orders of Knighthood and of Merit: The Pontifical, Religious and Secularised Catholic-founded Orders of Their Relationship to the Apostolic See*. Buckinghamshire: Gerrards Cross.
- Feigenblatt, von Otto F. 2020. „Titles of Honor in 21st Century Republics: The Case Studies of France, Italy, and the United States of America”. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences* 10/2: 307–324.
- Gigilewicz, Edward, Jan Bogumił Stachowiak. 2010. „Order”. W: *Encyklopedia katolicka*. Tom XIV: *Nouet – Pastoralis officii*, 725–729. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Jakubowski, Paweł. 2016. „Odznaczenia w administracji skarbowej w Polsce”. *Monitor Prawa Celnego i Podatkowego* 5: 190–191.
- Jakubowski, Paweł. 2017. „Odznaki honorowe nadawane zasłużonym dla gospodarki narodowej”. *Rocznik Samorządowy* 6: 12–128.
- Kuczma, Paweł. 2009. „Nadawanie orderów i odznaczeń państwowych jako prerogatywa prezydenta”. W: *Jana Bocia styl, słowa, szkoła*, red. Aleksandra Szadok-Bratuń, 183–193. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Łoza, Stanisław, Stanisław Bieńkowski. 1928. *Ordery i odznaczenia krajowe i zagraniczne: co wiedzieć o nich należy*. Warszawa: Główna Księgarnia Wojskowa.
- Mazurkiewicz, Jacek. 2012. „Pośmiertne nadawanie orderów i odznaczeń”. *Palestra* 7–8: 9–20.
- Mezglewski, Artur, Henryk Misztal, Piotr Stanisław. 2011. *Prawo wyznaniowe*. Warszawa: C.H. Beck.
- Noonan, Jr., James-Charles. 1996. *The Church Visible: The Ceremonial Life and Protocol of the Roman Catholic Church*. New York: Viking.
- Poliano, Marques. 1943. *Ordens Honoríficas do Brasil*. Rio de Janeiro: Imprensa Nacional.
- Rock, P. M. J. 1913. „Pontifical Decorations”. W: *Catholic Encyclopedia*, ed. Charles Herbermann. New York: The Encyclopedia Press.
- Surmacz, Beata. 2014. „Celebrowanie orderów i odznaczeń”. W: *Ordery i odznaczenia. Wybrane zagadnienia prawno-ustrojowe*, red. Paweł Jakubowski, Robert Krzysztof Tabaszewski, 87–99. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Szeleszczuk, Damian. 2014. „Pozbawienie orderów i odznaczeń”. W: *Ordery i odznaczenia. Wybrane zagadnienia prawno-ustrojowe*, red. Paweł Jakubowski, Robert Krzysztof Tabaszewski, 101–113. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Szreniawski, Jerzy. 2006. „Historia orderów jako odzwierciedlenie zmian zachodzących w państwie”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawo* 4: 438–453.
- Szwagrzyk, Józef Andrzej. 1971. *Moneta, medal, order*. Wrocław: Ossolineum.

- Tabaszewski, Robert. 2013. „Nagrody i odznaczenia państwowe jako ekstraordynaryjna forma wyróżniania osiągnięć naukowych w dziedzinie innowacyjności”. *Zagadnienia Naukoznawstwa* 3: 211–226.
- Tabaszewski, Robert. 2014. „Ordery i odznaczenia jako odbicie konstytucyjnych zasad i wartości. Uwagi de lege lata”. W: *Ordery i odznaczenia. Wybrane zagadnienia prawno-ustrojowe*, red. Paweł Jakubowski, Robert Krzysztof Tabaszewski, 59–75. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Tabaszewski, Robert. 2017. „Ordery i odznaczenia jako odbicie konstytucyjnych zasad i wartości. Uwagi de lege lata”. W: *Dwadzieścia lat obowiązywania Konstytucji RP. Polska myśl konstytucyjna a międzynarodowe standardy demokratyczne*. 59. *Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego Kielce, 12–14 czerwca 2017 r.*, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, 400–414. Kielce: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Tabaszewski, Robert, Paweł Jakubowski. 2013. *Ustawa o orderach i odznaczeniach. Komentarz*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Taras, Wojciech. 2011. „O orderach i odznaczeniach państwowych”. *Casus* 2: 37–40.
- Tomaszek, Andrzej. 1987. „Projekt Orderu Niepokalanego Poczęcia NMP”. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 32: 107–124.
- Wiszowaty, Marcin Michał. 2014. „Przyjmowanie oraz wyrażanie przez Prezydenta RP zgody na przyjęcie obcych orderów, na gruncie polskiej regulacji prawnej i praktyki orderowej oraz na przykładzie duńskiego Orderu Słonia i szwedzkiego Orderu Serafinów”. W: *Ordery i odznaczenia. Wybrane zagadnienia prawno-ustrojowe*, red. Paweł Jakubowski, Robert Krzysztof Tabaszewski, 115–153. Lublin: Wydawnictwo KUL.